

PRIEKALBA

Homines historiarum ignari sunt pueri.

Žmonės, nusidavimų nepažįstantieji, vis yra vaikai.

Jau trisdešimt ir penki metai praėjo nuog to laiko, kada atsirado pirmas lietuviškas laikraštis. Jei mes tą kelių metų tarpą sulyginsime su ilgomis eilėmis metų, kuomet mūsų tauta (giminė), visokiais vargais ir sunkenybėmis prispausta, negalėjo nė mislyti¹ apie savo alpstančios dvasės atgaivinimą ir dvasišką peną, tie prašokusieji trisdešimt ir penki metai pasirodys mums kaip vakarykštė diena! Per ilgus tuos amžius mūsų giminė teip buvo paniekinta ir prispausta, jog už tiesą dyvytis² reikia, kad tik per Viešpaties malonę jį iki šiai dienai dar gyva liko! Senovės gadynėse³ apgyvenus kone dvigubą žemės plotą, ji šandie taip didiai visose šalyse susimažino, jog prilygsta tiktai šešėliui senosios mūsų Lietuvos! Tas sunykimas mūsų tautos nusidavė ypačiai dėl to, jog daugumas lietuvių, parubežiuose⁴ su kitomis tautomis gyvenančių, pasisavino per ilgus amžius svetimas kalbas. Žmonės patys neišmirė drauge su išmirimu tose šalyse lietuviškos kalbos – jie liko, tik, priėmę kitą, svetimą kalbą, tapo ar vokiečiais, ar slovėnais. Teip visi mokinti keliauninkai, kuriems teko prūsus aplankyti, sako, jogei tipas tikros Prūsijos gyventojų pagal išveizdį⁵ neprilygsta vokiškam tipui, nors šios dienos Prūsijos gyventojų didė dalis tik vokiškai kalba. Mes vėl gerai žinome, jog daugybė šios dienos vokiečių Prūsijoje paeina iš lietuvių, kurie, atsižadėję nuo savo gražiosios kalbos, svetimais tautai teko. Teip lyginai einasi Lietuvoj ir kituose parubežiuose: Lietuva pamažėliu nyksta, nes nyksta jos kalba! Suskaityti visas priežastis, kurių dėl Lietuva susimažino ir taip baisiai sunaikinta tapo, būtų dabar per ilgai. Čia mes tik tiek paminėti turime, jog rasi didžiausia priežastis to viso pikto yra ta, kad apie lietuvių apšvietimą per lietuvišką kalbą tie, kuriems prigulėtų tai daryti, rūpintis nesirūpina. Šiandien visi mokinti vyrai, kurie mūsų gyvenimą ir jo sunkumą pažįsta, vienu balsu sako, jog tie mūsų kaimynai, po kurių valdžia mūsų giminė yra, varą ant to, idant mes ne šiandien, tai už metų kitų pavirstumėm ar in⁶ vokiečius, ar vėl in slovėnus (lenkus ar gudus). Jeigu mes dabar paklaustumėm, kas per nauda būtų dėl vokiškystės ir slovėnystės mums atsižadėjus nuog savo numylėtos kalbos lietuviškos ir garbingos mūsų praeitinės, kaimynai mūsų negalėtų duoti mums nė išmintingo, nė teisingo atsakymo. Juk ir mes esame tokie pat žmonės, kaip ir mūsų kaimynai, ir norime visomis teisybėmis, prigulinčiomis⁷ visai žmogystei, lygiai su mūsų kaimynais naudotis. Tarp tokių teisybių pirmutinė būtų ta, kad Lietuvoj lietuviai mokslą ir apšvietimą lietuviškose mokslinyčiose⁸ gautų. Šiandie mes visi gana gerai numanome, jog iškalos (šuilės)⁹ su svetimomis mokslo kalbomis daugiausiai lietuvius paverčia in svetimus ir atskiria vaikelius nuog jų gimdytojų. Ar ilgai dar

¹ Mislyti – galvoti. (Red.)

² Dyvytis – stebėtis. (Red.)

³ Gadynė – laikas, laikmetis. (Red.)

⁴ Parubežius – paribys, siena. (Red.)

⁵ Išveizdis – išvaizda. (Red.)

⁶ In – į. (Red.)

⁷ Prigulėti – pritikti, priderėti. (Red.)

⁸ Mokslinyčia – mokykla. (Red.)

⁹ Iškala, šuilė – mokykla. (Red.)

teip dūruos¹⁰, negali tikrai žinoti, bet, kaip galima išmanyti nužiūrint ant veikalų mūsų gdynės, lietuvių troškimai ir noras neveik dar išsipildys!..

Laimingesnio dėl Lietuvos laiko ateinant belūkuriuodami, turime mes patys rūpintis apie savo dabarnykščius reikalus: ką mokslinychios nedaro, tai mes patys atlikti turime. Kūniško maisto nestokodami, pirmučiausiai turime rūpintis apie dvasišką šviesą. O šis šviesos atgabenimas yra tai didiai svarbus dalykas!

Todėlei tegul bus garbinamas tas Lietuvos mylėtojas, kursai, pirm trisdešimt ir penkių metų įsteigdamas laikraštį „Lietuvninkų prietelių“, pradėjo rūpintis apie išplatinimą tarp brolių dvasiškos šviesos. Paskiau atsiradęsis laiškas, o per ilgus metus per garbingą profesorių Kuršaitį Karaliaučiuje išleidžiamas „Keleivis“ platino Lietuvoj, kaip įmanė, dvasišką šviesą ir žines iš visatinio mokslo. Pradžioje 1878 m. pradėjo Klaipėdoj naujas lietuviškas laikraštis „Lietuviška ceitunga“ šalip „Keleivio“ išeiti, kursai 1880 m. kitam rėdytojui, p. Einarui, teko ir tapo „Naujuoju keleiviu“ pramintas. Skaitlius¹¹ skaitytojų su laikraščių skaitliumi dauginosi ir didinosi. Šie tai laikraščiai tur nuopelnus Prūsų Lietuvoj per prilaikymą lietuviškos kalbos ir per naudingumą savo raštų. Dar išeina ir politišką „Konzervatyvų draugystės laiškas“ Priekulėj. O galiausiai bus nuo 1 aprilio š. m. Ragainės mieste po p. Einaro rėdymu, kursai iš „Naujojo keleivio“ draugystės išstoja, „Keleivis“ pas knygų spaudintojus Albaną & Kibalką išduodamas, kursai pagal jo gruntavotojo¹² p. profesoriaus Kuršaičio dūmą¹³ ir velijimą¹⁴ toliaus rėdoms¹⁵ taps, koktai prie „Naujojo k[eleivio]“ nebgalėjo nusiduoti.

Pripažindami nuopelnus tų laiškų, mes čia dabar neminėsime apie jų polištšką pažiūras ir nuomones. Kas dėl Lietuvos yra arba būtų naudinga, kas vėl jai galėtų užkenkti, apie tai kiekvienas kitoniškai supranta ir numano ir už savo darbą gali duoti atsakymą vien savžinei savo. Stodami in pulką savo garbingų draugbrolių – laikraščių, pirmučiausiai turime pasisakyti, koks mūsų mieris¹⁶ yra.

Palikdami aniems laiškam tą triušą apie Lietuvos apšvietimą per dvasišką mokslą, mes neekliudysime iš pradžių ir užrubežinės politikos. Mūsų laikraštis, vieną tik kartą ant mėnesio išeinas, tegul apims tą vietą, kuri dirvonais guli..

Trumpai sakant, laikraštis mūsų bus tik svietiškas¹⁷ ir pagal ištėklių ir pajėgas mūsų atgabęs žines tik iš visatinio mokslo. Tas žines suteikdami skaitytojams savo, mes daugiausiai rūpinsimės išplatinti tarp brolių žines apie savo giminės (tautos) senovės veikalus, o teipogi apie reikalus mūsų, kaip lietuvių, šiose gdynėse.

Kaip kiekvienas žmogus, atsimindamas visą savo gyvenimo bėgį, atsižiūrėdamas atgalios, mato ir numano, kas jis yra buvęs ir kuomi tapęs, supranta, kokių savo ypatybių dėlei jis tapęs toks, o ne kitoks, taip ir visa mūsų giminė (tauta) turėtų atminti ir pažinti praėjusį laiką, kurį yra gyvenus ant šios Lietuvos žemės, ir visus laimingus ir nelaimingus atsitikimus, kurie šiokiu ar tokiu būdu padarė mūsų giminę tokią, kokią šiandie regime, ir pavedė ją tiems vargams, kuriuose mes gyvename.

Jau daug šimtų metų praėjo, kaip paliovė Lietuvos giedruotose padangėse spindėjus žvaigždelė, kuri mūsų tėvų tėvams švietė; tamsi, neperregima ūkana apsiautė mūsų linksmą senovėje žemę; visokie vargai ir sunki o ilga verguvė išdildė iš atminties mūsų paminėjimus laimingesnio ir nevargingo gyvenimo; užmiršome, kuomi mes senovėje buvome, ir tikt retoj jau dainoje ar pasakoje randi paminklą minavotą iš praeitinės¹⁸ mūsų... Liko dar kalba mūsų garbinga, apie kurią mes galime drąsiai su mokintu

¹⁰ Dūruoti – trukti; delsti. (Red.)

¹¹ Skaitlius – skaičius. (Red.)

¹² Gruntavotojas – grindėjas; čia – redaktorius. (Red.)

¹³ Dūma – mintis. (Red.)

¹⁴ Velijimas – noras. (Red.)

¹⁵ Rėdomas – organizuojamas, tvarkomas. (Red.)

¹⁶ Mieris – matas, riba. (Red.)

¹⁷ Svietiškas – pasaulietiškas. (Red.)

¹⁸ Minavoti – minėti; praeitinė – praeitis. (Red.)

vyrų išstarti: „Die Sprache ist unsere Geschichte“ [Kalba – mūsų istorija]. Šiaip – viskas pragaišo, o ir tas mūsų vienintelis skarbas¹⁹ – kalba – teipogi nyksta.

Mūsų tad ypatingiausias ir didžiausias rūpestis bus – duoti pažinti mūsų broliams Lietuvoj nusidavimų senovės gadynės ir veikalų mūsų garbingų sentėvių, kurių darbus ir tėviškės meilę užmiršę nežinome mes patys, kurių tėvų esame sūnūs bei nepočiai (anūkai, vaikų vaikai). Jei kožnas²⁰ geras ir patogus sūnus guodoja²¹ savo tėvus ir tėvų tėvus, tai ir mes, lietuviai šios gadynės, turime sekti pavyzdį gerų sūnų senovės Lietuvos; todėl pirmųjų pirmiausiai turime pažinti jų senovišką gyvenimą, būdą, dabą ir tikybę, jų darbus ir rūpesčius, nes, jų gyvenimą pažinę, pažinsime geriaus juos, o juos pažinę, ir patys pasižinsime.

Toliau apie darbą „Aušros“ kalbėdami, turime paminėti ir tai, jog mes neužmiršime rinkti ir aprašinėti visokius lietuviškus senovės paminklus ir liekanas (kas liko), iš kurių galima pažinti gyvenimą, būdą, dabą, senovišką tikybę mūsų senelių. Todėl rinkėjai dainų, pasakų ir t. t. paminklų pagal vertybę ir svarbumą ras mūsų laikraštyje vietos savo darbams.

Pasakodami apie praeitinę senovės, mes nepraleisime progą nepasikalbėję su skaitytojais apie reikalus mūsų tautos šioje gadynėje. Naudingi vėl pamokinimai ir žinės ar tai iš natūros, arba prigimties, mokslo, ar tai iš ūkės vedimo (agronomijos), ar tai iš vaistijimo (daktarystės) ir t. t. ras mūsų „Aušroj“ visuomet patalpos vietą.

Pažintį plačią su mylėtojais mūsų kalbos ir su mokinčiausiais mūsų laiko Lietuvos vyrais turėdami, mes ketiname pakviesti juos ant darbo in mūsų „Aušrą“, o tikimės, jog jie meilingai priims pakvietimą.

Šitus savo pažadus išpildyti iš gilumo širdies norėdami, mes netrokštam dėl savęs kitokio pelno ir naudos, vienat kad mūsų žodžiai pultų ant gražios dirvos ir atneštų šimteriopą dvasišką naudą Lietuvai... Su Viešpaties pagalba mes kiek pajėgdami ir įnmanydami triūsime ir ruošime, tos dūmos būdami, jog ir mūsų darbas gali būti naudingas.

Kaip aušrai auštant nyksta ant žemės nakties tamsybė, o kad tarp jau prašvistų ir Lietuvos dvasė!
Toks mūsų troškimas ir noras.

Į darbą, lietuviai!

Nuog laiko vokiečių raštininko Lessing'o, kurs pirmas užtėmijo²² dailumą lietuviškų dainų, ir sulig mūsų dienų, kada lietuvių tauta jau pradeda iš to gilaus miego atsibusti, tardyme kalbos mūsų ir mūsų tautystos mes daugiausia skolime Vokietijos mokintiems vyrams. Nuog Ruhig'io ir Mielkės pradėjus, geriausius darbus leksikografiškus mes turime nuog Nesselmann'o ir Ad. Bezenberger'io. Aug. Schleicher'is, kaip žinoma, parašė dėl mūsų pirmą moksliską gramatiką, kurią Kuršačio darbai ir neseniai apgarsinti A. Leskien'o ir O. Wiedemann'o speciališki tardymai tik papildė. Lietuviai prie viso šito triūso labai menkai prisidėjo.

Ir dainų bei pasakų rinkime yra nemenkai užsipelnę akyse mūsų Schleicher'is, Leskien'as bei Brugmann'as, Geitler'is, Veckenstedt'as ir keli kiti. Kaip tai ir laukti reikėtų, prie rinkimo dainų jau prisitelkė ir patys lietuviai: Rėza, P. Bulėnas (v[okiškai] Bohlen), Gisevijus, Daukantas, Kuršatis ir k. Ypatingai kun. Juškos surinktos dainos turi neišpasakytą vertę dalykuose pažinties kalbos ir tautos mūsų, kurios praeiga yra labai dar menkai ištardyta ir aprašyta, patiems lietuviams šituomi darbu neužsiimant.

¹⁹ Skarbas – turtas. (Red.)

²⁰ Kožnas – kiekvienas. (Red.)

²¹ Guodoti – branginti. (Red.)

²² Užtėmyti – pastebėti. (Red.)

Etnologiškame dalyke lietuvių tauta menkiausiai pažįstama! Atskyrus tūlus darbus Gisevijaus, Glagau'o, Pierson'o, Bezenberger'io, mes labai mažai turime žinios apie lietuvių dvasišką gyvenimą ir apie mūsų antropologiškas ir etnologiškas ypatybes. Tautažinė – *Volkskunde, Folklore*, – kuri pastarame laike visur Europoje įgijusi yra tam tikrus literariškus organus, ir pas mus, Lietuvoje, laimės su laiku rasi dar apščiau negu kur kitur medegos²³ dėl supažindinimo mus su mūsų tauta, jei tik mūsų apšviesti vyrai, kurie tarpe lietuvių gyvena, užsiims rinkimu ir užrašinėjimu liekanų pragaišusio laiko – produktų dvasios bei kultūros mūsų. Svarbiausia tad pareiga mūsų tuomi tarpu turės būti *renkant ir užrašinėjant visokias sėkmes, pasakas, mitus, patarles, burtus, dainas ir t. t., aprašinėjant senoviškus papročius, tautišką vaistininkystą ir t. t.* Tose išlygose, kuriose mūsų tauta dabar esti, visos tokios liekanos gyvenimo mūsų, neužrašytos būdamos, gali visiškai dėl mūsų ir dėl mokslo pragaišti²⁴ išmirus senesniems žmonėms, nuog kurių jas dar šiandien užrašyti galima. Laikas tad didis mums patiems tardymu mūsų tautystos užsiimti!

Rašantis šituos žodžius kviečia todėl Lietuvos apšviestūnus į darbą rinkime aukščiau paminėtų paminklų iš gyvenimo mūsų tautos, *užrašinėjant vislab taip, kaip yra kalbama, pasakojama, dainuojama, tyrai lietuviškoje kalboje tarmėse kožno kampo su užrašymu vardų rinkikų, pasakotojų, dainininkų, prisilaikant rašybos, vartojamos mano „Žipone bei žiponėje“*. Medegos apščiai atsiradus, rašytojas šitų žodžių ketina drauge su tuomi, ką jis pats nuog seniaus surinkęs turi, arba periodiškai išseinančiame laikraštyje, arba atskiriumi kningomis apgarsinti viską, kas Lietuvoje iš žmonių burnos surankiota taps. *Tokiu būdu su laiku mes galėtume nemenkai šviesos išplėsti ties lietuvių praeiga ir išaiškinti rasi ne vieną svarbų ir dėl mokslo dalyką.*

Rankraščiai turi būti siunčiami antrašant:

Dr. J. Bassanowicz,

Lom-Palanka,

Bulgarie.

Lietuviški laikraščiai užprašomi yra šitą pakvietimą atkartoti.

Jonas Basanavičius, *Raštai: antra knyga*, sudarė Leonardas Sauka, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 143–148.

²³ Medega – medžiaga. (Red.)

²⁴ Pragaišti – prapulti, pradingti, žūti. (Red.)